

İDRİS KÜÇÜKÖMER'İN SAĞ-SOL DÜŞÜNÇESİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Murat TOPRAK

ÖZET: Türkiye siyasi tarihinde sağ-sol ayrımında üretilen kuramlar, sağ ve solun toplumsal pratikte teorik arka planlarını yansıtmamaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de sağ ve solun neredeyse aynı düzlemde işlevselliklerinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı kısaca, İdris Küçükömer’in DP ve CHP arasında yapmaya çalıştığı sağ-sol ayrımında, Türkiye’deki süreçlerine baktığımızda eksikliklerin olduğunu ortaya çıkarmak ve bu eksiklere eleştiri getirmek şeklinde ifade edilebilir. Özellikle de sağ ve solun dönemsel olarak nasıl bir dönüşüme uğradığı ve toplum tarafından ne derece benimsendiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de Sağ-Sol, İdris Küçükömer, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi.

A CRITICAL OVERVIEW TO THE RIGHT-LEFT THOUGHT OF İDRİS KÜÇÜKÖMER

Murat TOPRAK

ABSTRACT: Turkey political history of the left-right distinction of left and right, of theories produced in social practice does not reflect the theoretical background. Therefore, the right and left in Turkey nearly in the same plane is known to be had functionality. In this context, the purpose of this study, in brief, İdris Küçükömer’s -try to make the left-right distinction-between the CHP and DP in Turkey, when we look at the shortcomings of the process, this can be expressed in the form of criticism to the missing. Particularly, it is tried to be explained with the permission of the society, especially considering how the right and left are periodically transformed

How do the right and the left in particular suffered a transformation to periodically and to what extent by society accepts an attempt was tried to revealed here.

Key words: Left-right in Turkey, İdris Küçükömer, Democratic Party, The Republican Society’s Party

İDRİS KÜÇÜKÖMER'İN SAĞ-SOL DÜŞÜNÇESİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ*

Murat TOPRAK**

GİRİŞ

Osmanlılarda 18. yüzyılda başlayan Batılılaşma hareketleri, 19. yüzyılda hız kazanmış, günümüze kadar süregelmiştir. Bu batılılaşma hareketlerini savunan/eleştiren birtakım gruplar ortaya çıkmış, bir de bu grupların dışında daha özgün düşüncelere sahip olan aydınlar da olmuştur. İmparatorluğun kurtuluşu ve batılılaşma sürecinde başlayan tartışmalar genellikle iki grup arasında yaşanmıştır. Bu grupların ilki; “Batıcı-laik” (Tanzimatçılar, Jön Türkler, ittihat ve terakki, Yeni Osmanlılar, vs.), ikincisi; daha çok yerelliği savunan “İslamcılar”dır. “Namık Kemal ve Ali Suavi” ile başlayan özgün düşünce, yerelleşme, yereli anlama ve bu doğrultuda yenilik yapma düşüncesi, Cumhuriyet döneminde 20. yüzyılın ikinci yarısında Kemal Tahir ve İdris Küçükömer (1925-1987) ile sürdürülmüştür.

İdris Küçükömer'in kaleminden çıkan ve Türkiye'de ilk kez 1969 yılında yayınlanan *Düzenin Yabancılaşması*, dönemin siyasi ortamında önemli tartışmalara gebe olmuştur. O dönemdeki aydınlarından farklı bir biçimde düşüncelerini ortaya koyan Küçükömer, dönemde yaygın olan sağ-sol tartışmalarına yeni bir açılım getirerek dikkatleri üzerinde toplamıştır.

Bu bağlamda bu çalışmanın konusunu Türkiye siyasi tarihinde İdris Küçükömer'in sağ sol dikotomisi ile ilgili düşünceleri oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma, İdris Küçükömer'in sağ sol ayrımına getirdiği kuramsal çerçeveye eleştirel bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye siyasi tarihinin önemli bir kırılma noktasını ifade eden 1950 ile 1960 yılları arasındaki dönem üzerine sağ sol kuramını oluşturan Küçükömer'in bu düşüncesine farklı bir perspektif getirme amacı güden bu çalışma, genel olarak şu so-

---

* Bu çalışma, 2015 yılında tamamlanan yüksek lisans tezinin 4. bölümünün gözden geçirilerek son halini almış şekli olup, hiçbir yerde yayınlanmamıştır.

** Araş. Gör., Siirt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, murattoprak88@gmail.com

rulara cevap aramaktadır; Küçükömer sağ sol ayrımını yaparken CHP'nin 1923'ten (belki de daha öncesi de ele alınabilir) 1969'a kadar politikalarını, otoriter yönetimini, toplumsal baskısını, vs. kuşkusuz göz önünde bulundurmuştur. Buna rağmen CHP'nin sol söylemi bu kadar dikkate alınması gerekiyor muydu? Ya da merak edilen şeyin Küçükömer'in CHP'nin ortanın solu söylemini neden bu kadar dikkate aldığıdır? Çünkü CHP'nin sol söylemini dikkate alarak yapılan bu ayrımın -yani DP'nin sola konulup CHP'nin sağa koyulduğu ayrımın- istemeden de olsa solun Türkiye'deki yansıması, toplum üzerinde farklı algılamalara yol açmıştır. Hatta daha ileri gidersek DP'nin sola yerleştirilmesi Türkiye'de sağın sol üzerindeki mutlak tahakkümünü gözler önüne sermektedir. Bunun yanında, CHP geleneğinden gelen, toplumun bazı kesimlerine -daha doğrusu kendinden olmayana- uyguladığı eşitsizlikler (sağın temel politikası), demokrasinin yapılması gereken (demokrasinin temel politikası azınlığın ya da güçsüzün hakkını çoğunluğa ezdirmemektir) uygulamaların yerine getirmede yetersiz kalan DP, Küçükömer'in dediği gibi sol cenaha girebilir miydi? CHP, tam olarak bunun neresinde durabilir? Siyasi düşüncelerin iç içe gerdiği Türkiye siyasi tarihinde ya da hemen hemen tüm siyasi düşüncelerin aynı gelenekten gelmesi bu ayrımın yapılmasını gerektirir miydi? Bu sorular etrafında şekillenecek olan bu çalışma, Küçükömer'in sağ-sol dışında ilgilendiği diğer alanlara da kısaca değinilecektir. Ayrıca çalışma bir literatür taraması özelliği taşımaktadır. Konu ile ilgili yazılmış olan kaynaklar incelenip, bir sentez oluşturulmaya gayret edilmiştir.

TÜRKİYE ÜSTÜNE TARTIŞMALAR ve BÜROKRASİ

Türkiye bürokrasisi üzerine yoğunlaşan Küçükömer, tartışmalarını ve kavramlarını bu doğrultuda irdelemiştir. Ona göre bürokrasi, "gayri şahsidir. Bugün biz dahi bürokrasiyi içimizde, benliğimizde bulabiliriz; farkında olmasak da yaşantımızda ona uyarız ya da uydururlar bizi. Bir tür aynileşmedir bu uyum."¹ Bu uyum içerisinde hareket eden toplumun, makine gibi işlediğini vurgulayan Arıcıoğlu, bürokrasiyi "enerjileri standardize edilmiş görevlerin yerine getirilmesine hasreden en rasyonel sistem olarak tanımla-

¹ İdris Küçükömer, *Halk Demokrasisi İstiyor mu?*, 2. Baskı, Bütün Eserleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013. s. 49.

mıştır.”² Bu tanımlamaların yanında Güneş'in bürokrasi için “soyut sosyal sınıf”³ tanımlaması Türkiye bürokrasisi için kullanılmış bir tanımdır. Tabii bu tanımlamalar Türkiye siyasi tarihinde bürokrasi ile beraber askeri gücü de elinde bulunduranların iktidarda nihai söz sahibi olduğunu belirtmek gerekir.

Özgünlük özelliğiyle ile sık sık vurguladığımız Küçükömer, batılılaşma çabası içinde olan kesimleri eleştirmiştir. Bu anlamda batılılaşmayı eleştirirken, eleştirdiği batıcı anlayışa Küçükömer tarafından oryantalist bir yaklaşımda atfedilebilir. Ona göre;

Batıcı-laik bürokrat, batılılaşma ile devleti kurtarmak isterken, yeteri derecede üretim güçleri yaratmadığından, tarihi büyük halk cephesiyle ters düşmektedir. Böylece iki cephe arasındaki mücadele kızışınca, laik Batıcılar ile dindar doğucular arasında bir mücadeleye gelip dayanmaktadır. Bürokrat (sivil subay) laik, güya ilerici sayılacak, emperyalist kaskacı bürokrat oyunlarıyla içine kapanan İslamcı-Doğucu kamp ise, gerici (mürteci) sayılacaktır!⁴

Zaten sistemin temel özelliği birbiriyle mücadele de gücü elinde bulunduranın diğerini yok sayma, ötekileştirme güdümünde bir paradigma anlayışına sahip olmasıdır. Bürokrasi bu gücün önemli unsurlarından biridir. Bununla beraber, Küçükömer'e göre;

Batıda da devletin sınıfsal yapısı açıkça görülebilir. Oysa tarihi oluşum içinde sınıfsal yapısı açıkça görülmeyen bir devlette, Batıcı-laik grup, ortaya çıkan anarşik ortamda iktidara konabilen bürokratlardı. Osmanlı koşulları altında gelişen bürokratlar, bir sınıf olamıyordu. Elleri geçirdikleri artık ürünü tekrar üretime yatırarak bu yoldan bir artık ürün elde edebilecek sınıfa dönüşemiyorlardı.⁵

Bürokrasi ile halk arasındaki uçurum ya da boşluk nasıl doldurulabilir? Küçükömer Türkiye bürokrasisi hakkında temel çıkış noktasını bu sorudan yapmıştır. Bu soruya cevap olarak tarihsel bir sorundan yola çıkan Küçükömer, bu sorunun çözümüne, birinci dönem Cumhuriyet'in politikalarına inerek bulma-

² M. Atilla Arıcıoğlu, *Weber ve Düşünce Dünyası*, (Max Weber'in 'Bürokrasi ve Otorite' kitabının giriş kısmından), (Çev. H. Bahadır Akın), Adres Yayınları, Ankara 2008, s. 6.

³ Güneş, *Araba Devrilmeden Önce*, (Der. Hurşit Güneş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1983 s. 97.

⁴ İdris Küçükömer, *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*, 4. Baskı, Bütün Eseleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 89.

⁵ A.g.e. s. 22-23.

ya çalışıyor. Politikada ve eğitimde, ulus-devlet ya da onun deyimiyle tek tip insan/tek bir parti anlayışı ile demokratik düzene yer verilmemesi benzeri politikalara bağlıyor. Ona göre, “Demokratik kuruluşlara yer verilmemesi, giderek ‘Birinci Adam’, ‘İkinci Adam’ ya da bürokratik yalnızlığı çıkarmıştır ortaya. Karaosmanoğlu, ‘Atatürk’e ya da İnönü’ye bir şey olursa bütün devrimler duracak sanırdık’ der. Halktan kopuk, halkala ilişkisiz çünkü, yukarıdan yapılan şeyler.”⁶ Halktan kopukluğun bir başka açıklaması da şöyle irdelenmiştir, “Bürokratlar ve politikacılar batıyı taklit ederek, batılı anlamda bir toplum düzeni oluşturmak için, siyasal düzen oluşturmak için, hedefe hep asker desteği ile hatta askerle gitmeye kalktı.”⁷ Bu anlayış, jakoben denilen ve bir mekanizma tarafından empoze edilmeye çalışılan göreceli yeniliklerdir. Bu yeniliklere daha sonra da Küçükömer’in *Türkiye Batılılaşamaz* söylemi adı altında bürokrasinin bu otoriterliğine yönelik eleştirisine de zaman zaman değinilecektir.

Batılılaşma hareketlerinde toplumun kültürel özelliklerine müdahale eden devletçi ideoloji, Şevket Süreyya Aydemir’in Kadro Hareketi’nin perspektifi doğrultusunda ‘halka rağmen halk için’ gibi söylemler paralelinde *devletçi ideoloji*’nin modernleşme algısı şu şekilde olmuştur;

Kılık-kıyafet düzenlemelerine indirgenen ‘Batılılaşma’ tartışmaları ‘Doğucu-İslamcı halk muhalefetinin’ siyasi temsil sorunu ve bunun ‘bürokratik yalnızlık’ denklemdeki merkezi elite uyandırdığı kaygı, kendi üretkenliğinden çok devletin desteğine güvenen ve bu anlamda sınıf bilincinden yoksun ‘burjuvazi’ ve onun bürokratik bağlantıları, retorikte sivil, eylemde seçkin ve devletçi aydın geleneği bugün de devam eden ve kısır bir döngüye dönüşen tartışma konuları...⁸

İdris Küçükömer’in batıcı bürokratları eleştirdiği en uç nokta, batıcı bürokratların, Batı’nın üst yapı kurumlarını almakta ısrar etmeleridir. Üretim araçlarının dönüşümünü beceremeyen bu bürokratlar, toplumu ekonomik açıdan zor durumlara sokmuştur. Küçükömer’in bugünkü Türkiye siyasetinin temelini oluşturan bu tespiti son derece önemlidir. Çünkü ona göre,

⁶ İdris Küçükömer, İdris Küçükömer’le Türkiye Üstüne Tartışmalar, (Der. Ali Gevgilili), Bütün Eserleri, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 109.

⁷ Abdurrahman Dilipak, “Bir Hoş Sohbetten,” (Der. İsmail Görkem), İdris Küçükömer Anısında: *Anılar ve Düşünceler*, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1994, s. 101.

⁸ Ahmet Davutoğlu, “Tekerrür Eden Tarihsizlikten, Kendini Fethet: İdris Küçükömer ve Sivil Toplum Anlayışı,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 139.

sanayileşmiş bir veya birden çok toplumlara kendi toplumunuza ya da devletinize girmesini kolaylaştıran geniş imtiyazlar verirseniz toplumunuz *açık pazar* haline getirirsiniz. Bu durum bürokratlar tarafında Osmanlı imparatorluğunun sonunu getirmiş, bununla beraber halkı İslamcı kesimin yanına iterek zamanla İslamcı kesimle nicelik olarak bürokratların mücadele etme gücü azalmıştır.

Türkiye Bürokrasisinde Sağ-Sol İzleri

Küçükömer'in sağ sol tezi kuşkusuz CHP'nin o dönemki sol veya ortanın solu söylemine eleştirel bir reaksiyondur. Bu eleştiriler çerçevesinde sol'un ya da ortanın solu söyleminin askeri unsurlar ile ortak hareket etmesinin uygun olmadığını belirten Küçükömer, şöyle devam etmektedir;

Sosyalistlerin sivil-asker bürokrasi ile herhangi bir ittifaka girmeleri mümkün değildir. Böyle bir ittifak 'eşyanın tabiatına' aykırıdır. Sivil-asker bürokrasi ve sosyalist hareket birbirinin en büyük düşmanıdır. Böylece, hem Yön/MDD tezleri çürütülüyor, hem de CHP'nin 'ortanın solu' arayışının sınırları ortaya konuyordu.⁹

Burada hem yön dergisini hem de CHP'nin sol söylemini eleştiren Küçükömer, onların Kemalist düşünce paralelinde hareket edecek bir sol anlayışa karşı çıkmakla birlikte onlara yoğun bir eleştiri de getiriyor. Ona göre, "Sosyalist ideoloji ve hareket, CHP-bürokrasi-Kemalizm eksenini (yani 'Onları') tamamen dışlayarak gelişmek zorunlu idi."¹⁰ Benzer bir şekilde Atilla İlhan sosyalist partinin tek parti olması gerektiğini vurgulayarak şöyle devam etmiştir. "Sosyalizmin bin çeşidi olabilir ama ille tek partisi olacak! Kim bu partinin siyasi tekeline kabule yanaşmazsa, sosyalizmin temellerine saldırmış sayılır."¹¹ Bu partinin de TİP olabileceğini vurgulayan Küçükömer, Bürokrasi ve halka arasındaki boşluğu da TİP'in doldurabileceğine işaret etmiştir. "Politik ve uzun sürmesi halinde ekonomik inikası olabilecek böyle bir boşluk içinde TİP önemli bir ilerleme yapabilirdi. Ortadoğu'da dengeyi korumak isteyenler bakımından TİP'in bu boşluğu doldurmasını önlemek lazımdı ve

⁹ Asaf Savaş Akat, "İdris Küçükömer'in Mirası," Ed. Ahmet Güner Sayar. 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 41.

¹⁰ A.g.e.

¹¹ Atilla İlhan, *Hangi Sol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s.. 50.

elhak bunu büyük ölçüde başardılar.”¹² Bunu sistemin temel zihniyeti ve kendi iktidarının devamı için koşulsuz bağlı olan kişilerin yaptığını belirtmiştir. Zaman zaman belirtildiği gibi kısır bir döngü içinde süreklilik arz etmiştir.

Davutoğlu bu sürekliliği şöyle açıklamıştır;

Halkla yabancılaşan ve yalnızlaşan bürokrasi ile kültürel mirasını korumaya çalışan halk kitleleri arasındaki çelişkinin, sadece ülke dışından bu çelişkileri istismar etmek isteyen emperyalistlere taradığını söyleyen İdris Küçükömer’in tahlilleri ve çıkış yolu olarak gördüğü Anadolu tohumun yeşermesi ve kendimizi feth, bugünkü çelişkileri anlamımıza ve aşmamıza yarayacak önemli unsurlar barındırmaktadır. İkinci meşrutiyet’te, İslamcı çerçeveye sığınmış halk ile bürokrat kavgasını gördük.¹³

Bu durum 1960’larda başlayan ve yoğunlaşan, 1980’lere kadar süren daha sonra günümüze kadar kısmen de olsa devam eden *sağ sol* çatışması içinde geçmiştir. Yani bu çatışma genel kabul edilmekle beraber isimleri dönüşerek bir kısır döngü halini almıştır.

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM ANLAYIŞINDA KÜÇÜKÖMER

Sivil toplum anlayışında Türkiye’de belki de hiç kimse Küçükömer gibi derinlemesine çalışmamış ve analiz etmemiştir. O, Türkiye toplumunun mutlak bir sivil toplum anlayışıyla normal düzeye erişebileceğini, bununla beraber demokrasinin de kaynağının yine sivil toplum olduğu inancını savunmuştur. Sivil toplumun demokrasinin kaynağı olduğu savı Türkiye toplumunun Batılılaşamamasına bağlayan Küçükömer’in, “Batı derken kastettiği, tam anlamıyla demokratikleşmiş sivil toplumdur.”¹⁴ Bunun paralelinde Türkiye’nin kapitalistleşmeden batılılaşamayacağını vurgulamaktadır. Ayrıca sivil toplumun bir bütünlük çerçevesi inşa ettiğini düşünen Küçükömer, “Batı toplumlarında bölünmüşlüğe dayalı bir bütünlük vardır (sivil toplum), dedik. Bu demektir ki, bütünlük devlette yansırken, devleti yapılayan da bölünmüş erkler arasında benimsenmiş olan siyasi eşitlik ilkesi”¹⁵ olduğunu belirtmiştir.

¹² Küçükömer, İdris Küçükömer’le Türkiye Üstüne Tartışmalar, s. 23.

¹³ Davutoğlu, s. 132.

¹⁴ Erdoğan Alkin, “Hayek, Popper, Küçükömer,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 71.

¹⁵ Küçükömer’den akt. Sencer Divitçioğlu, “İdris Küçükömer,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 54.

Erkin bölünmüşlüğü devletin bölünmüşlüğü değil, aksine, devleti devlet yapan özelliktir. Başta ister konsül, ister kral, isterse imparator olsun, onlar ancak eşitler arasında birincidir. Sorun, toplumda uyrukların bölünmüş erklerini yansıtacak kurum ve kurumların olup olmadığıdır. Bu kurullar komün, belediye, senato ya da konsey biçimlerinde olabilir.¹⁶

Otoriter anlayışın hâkim olduğu asker-burjuvazi-bürokrasi-merkez yönetim iş birliğiyle yukarıda sayılan kurulların olması Türkiye siyasi tarihi için bir hayli zordur.

Küçükömer'in Türkiye'de sivil toplum oluşumunu üç ana başlık altında toplayan Davutoğlu;

Bu başlıkları "felsefi / zihni, siyasi / kültürel ve ekonomik düzlem olarak açıklamıştır. Ona göre, (i) Zihni düzeyde kendisiyle diyaloga girebilecek kritik akli kullanabilen bir birey; (ii) Bu bireyin demokratik misakla iletişim kurduğu toplumsal temsil kabiliyeti olan bir siyasal yapı; (iii) Ekonomik üretkenliği yüksek bir ekonomik yapının oluşturduğu demokratik milli merkantilizm."¹⁷

Yapılan bu tespitler bağlamında Küçükömer;

Sanki 28 Şubat sürecinde burjuvazi-aydın-askeri bürokrasi (Jön Türklerin İttihat Terakki-Milli İktisat İlişkisi) üçlüsünün güç eliti olarak yaptığı koalisyon da bu koalisyonun MGK başta olmak üzere oturduğu kurumsal çerçeveye de herkes tarafından farklı bir perspektifle yorumlanan Kemalizm'in sağladığı meşrulaştırıcı retorik desteğe de çeyrek asır öncesinden işaret vardır.¹⁸

Hastalığı için Londra'da bir feribotun batması ve çeşitli kuruluşlar tarafından batan feribotun neden battığı araştırmaların etkisinde "iste bizde olmayan şey bu, birisi bıraksa diğeri bırakmıyor. Ona göre, sivil toplumun özü de buradan kaynaklanıyordu"¹⁹ diye reaksiyon gösteriyordu. Tabi, batılı anlamda bir sivil toplum anlayışı Türkiye'de olmaması onu yeni arayışlara itmiştir. "Kültürel otonomi alanının daralması ve kurumsal düzeyde güç ayrışmasını engelleyen merkezi bir temerküzün varlığı (...) doğu toplumların ekonomik politik tarihinin, yani Asya Tipi Üretim Tarzı'nın (ATÜT) ürünü olarak ortaya çıkmış-

¹⁶ A.g.s.

¹⁷ Davutoğlu, s. 133.

¹⁸ A.g.e. s. 137.

¹⁹ Meral Küçükömer, "Meral Küçükömer Gözüyle İdris Küçükömer" Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 15.

tır.”²⁰ Bundan dolayı Küçükömer’in çok sık kullanmasa da özgün bir sivil toplum inşası arayışındayken zaman zaman ATÜT kavramına başvurmuştur.

ATÜT ve Sivil Toplum

ATÜT kavramı Osmanlı-Türk yapısını incelemek için kullanan Küçükömer, Akat’ın gözünden bu kavrama şöyle bir anlam yüklemiştir:

Temel üretim aracı olan toprağın sahibi ve o niteliği ile devletten bağımsız olarak toplumsal artışa el koyan bir feodal sınıf var mıdır? Başka türlü söylersek, Osmanlı-Türk Devleti, bir feodal sınıfın siyasi organı mıdır? Amprik düzeyde bu soruya evet demek mümkün gözüküyor. Tam tersine, toplumsal artışa el koyan asker ve ruhban sınıflarının (seyfiye ve ilmiye) bu yetkiyi adeta tümüyle devlette, devlet memurluğundan (kapı kulu ve tımar sahibi olarak) aldıklarını izliyoruz. Toplumsal artışa el koyan Osmanlı yönetici sınıfı bugünkü terminoloji ile sivil-asker bürokrasi oluyor. Demek ki Türkiye için devlet-toplum ilişkilerini Feodal Üretim Tarzı kavramından hareketle üretilen kategorilerle açıklamak yanlışır. Farklı kategoriler içeren kavramsal yapı olarak AÜT / ATÜT gerçeğe çok daha yakındır.²¹

İdris Küçükömer, merkezi yönetimin güçlenmesi ve devletin bekası için yapılan üretimin sınıflaşmaya engel olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda batılı bürokratların yaptığı yenilikler paralelinde elde edilen artık ürünü tekdardan üretime sokamadıklarından batılı anlamda bir toplumsal yapı oluşmıyordu. Tabii, burada Türkiye toplumunun toplumsal yapısı ile batının toplumsal yapısı arasındaki fark da etkili olmuştur. Bununla beraber batılı bürokratlar toplumu ekonomik açıdan sınıflandıramadıkları gibi batılılaşma adına bu yenilikçi hareketlerinden de vazgeçemediler. Küçükömer’e göre yapılacak olan yenilikler/değişimler bir toplumun sahip olduğu kültürel, toplumsal, tarihsel vs. kodlarının paralelinde, bu kodlara sağlayacağı uyum çerçevesinde yapılmalıdır. Var olan bu kodları göz önünde bulundurmadan doğrudan batıcılık ekseninde hareket eden *Batıcı-laik* kesimleri eleştiren Küçükömer, Batı toplumunun yaşadığı feodal düzenin Osmanlı Toplumunda olmadığını söyler. Ona göre, Marx’ın doğu toplumları için geliştirdiği *Asya tipi üretim tarzı* (ATÜT) kavramı Osmanlı toplumu için daha uygundur. Kayalı, İdris Küçükömer’in ATÜT hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: “İdris Küçükömer’in

²⁰ Davutoğlu, s. 123.

²¹ Akat, s. 39.

ATÜT üzerinde durması, kavramı sınırlı bir biçimde kullanmasının iki açıdan önemi var gibi görünmektedir. Bunlardan biri anti-Stalinist anlayıştır. İkincisi, ATÜT kavramının kullanılmasında bir tarz, bir entelektüel cesareti vardır.”²²

İdris Küçükömer, ATÜT konusundaki değerlendirmelerine paralel olarak, Kemalizm’i Doğu despotizminin tahakkümcü bürokratik yapısının bir uzantısı şeklinde değerlenmektedir. Kemalizm bu yönüyle, halka dayanmamaktadır ve bu yönüyle üretim güçlerinin gelişimini önleyici bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda, tarihsel kökenleriyle Kemalizm, sivil toplumu ve demokratik katılımın önünde de engel teşkil etmektedir.²³

Bu sivil toplum anlayışında Küçükömer, daha sonra da değinileceği gibi 1980’lerden önce sol Kemalist anlayışa eleştirel getiren nadir isimlerden biridir. O dönemde Osmanlı-Türk toplum yapısını Feodal düzen paralelinde analiz eden MDD (Milli Demokratik Devrim) düşünce isimleriyle yoğun tartışmalar yaşamıştır. Bu tartışmalar ekseninde -çalışmamın omurgasını oluşturan- sağ sol analizini de yeniden sol Kemalist anlayışına karşı çıkış ile CHP’ye karşı yapmıştır.

İDRİS KÜÇÜKÖMER’İN SAĞ-SOL DÜŞÜNCESİ

İdris Küçükömer’in yukarıdaki düşüncelerine kısaca değindikten sonra çalışmanın çekirdeğini oluşturan onun sağ-sol düşüncesini bu başlık altında tartışıp eleştireceğim. Onun bu düşüncesi ve bu doğrultuda yaptığı analiz şüphesiz Türkiye siyaseti için önemlidir. Bununla beraber bu analiz eksik ya da olması gerekenden uzak olduğu kanaatindeyim. O, sağ sol ayrımını yaparken CHP’nin sol ya da ortanın sol’u söylemini dikkate alıp eleştirel yaklaşmaktadır. CHP’nin sol olmadığını düşünmenin yanında daha entere-san biçimde sonradan öğrendiğim DP’nin yaptığı yeniliklerin temeli 1946 ile 1950 yılları arasında CHP’den geldiğidir. Bu durumu Hasan Bülent Kahra-man’dan uzun bir alıntıyla şöyle açıklamak mümkündür:

DP, Türkiye’de köylülüğün dönüşmesinde, özellikle de tarım politikalarının dönüşmesinde önemli adımlar atmıştır. Bu doğrudur ve gerçektir. Fakat bu

²² Kurtuluş Kayalı, “Solda İdris Küçükömer Tartışmaları,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; Sol*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 1104.

²³ Müslüm Kavut, “İdris Küçükömer ya da Özgün ve Çetrefil Bir Düşünce Üzerine,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 204.

gerçeğin altında bir başka gerçeği ezmemek gerekir. Türkiye'deki dönüşüm-tarım dönüşümü-, 1946-1950 arasında CHP'nin hala iş başında bulunduğu dönemde başlamıştır. Bu dönüşümü sağlayan ana unsur, ABD'nin o tarihte soğuk savaş politikasını ilan etmesi ve Türkiye'yi kelimenin gerçek anlamıyla bir ileri karakol olarak görmesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Türkiye'ye gelen Amerikan heyetleri, öncelikle Türkiye'deki askeri altyapının güçlendirilmesi açısından nelerin yapılabileceğini bakmışlardır ve Amerika sermayesi daha sonra, çok uzun çabalar, çok zahmetler girişimler sonucunda Türkiye'ye ithal edilmiştir.

Spekülatif olacak şunu vurgulamak isterim: Eğer 1950 yılında yapılan seçimlerde CHP yeniden iktidara gelmiş olsaydı, DP'nin yürüttüğü politikalar aynen uygulanacaktı. Çünkü Türkiye'yi hallaç pamuğu atan '100 bin traktör' projesi CHP döneminde yapılmıştır. Bu her şeyin sahibi CHP'dir, demek değildir elbette. DP de doğal olarak bu projelere doğal olarak sahip çıkmıştır ve o sahiplenmede yeni bir oluşumun ipuçlarını görmüştür. Bunu başlı başına bir gerçeklik olarak kaydetmek gerekir. Kaldı ki, biraz Marx gibi söyleyecek olursak, siyasal hayatta olan, olması gerektir.²⁴

Kuşkusuz Kahraman'ın son paragrafta söylediği gibi spekülatiftir. Bu ayrı bir tartışma konusudur. Ama yukarıdaki alıntıdan da yola çıkılırsa eleştirilen nokta CHP'nin sol söylemi Küçükömer tarafında neden bu kadar dikkate aldığıdır. Çünkü "CHP, tarihsel bloğun siyasal ve ideolojik kurucusudur. CHP, yukarıdan aşağıya inen bir modernleşmenin öncüsüdür. CHP, elitist bir sosyo-kültürel dönüşümün vesayetçi partisidir."²⁵ Bu tanılamalardan sonra Küçükömer'in daha sonra da tabloda gösterileceği gibi yaptığı sağ ve sol ayırımı CHP'yi de DP'nin olduğu sağ cenaha koyması gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü gerek geçmişte olsun gerekse günümüzde olsun teorik anlamda sol'u benimsemiş ve bunu toplumsal pratiklerde göstermeyi başarmış Türkiye'de o tablonun sol kısmına girebilecek bir siyasal parti yoktur. Kuşkusuz İdris Küçükömer bu ayırımı giderken dönemin siyasal ve toplumsal koşullarını göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Hatta hayatta olsaydı şuan bu ayırımı gereksiz görebilirdi. Ama o dönemde de sağ sol ayırımı bu şekilde yapmanın eksik olduğu, CHP'nin cumhuriyetin kuruluşu ile özellikle Tek Partili dönemde otoriter uygulamalara yaptığı

²⁴ Hasan Bülent Kahraman, *AKP ve Türk Sağı*, (Söyleşiyi Yapan, Recep Yener), İkinci Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2009. s. 8-9.

²⁵ *A.g.e.* s. 73.

toplumsal baskılarla anlaşılmalıydı. Çalışma bundan sonra bu ayrımı eleştirmekle devam edecektir.

Küçükömer, sağ-sol anlayışını 1969 yılında dört makaleden oluşturduğu *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması* adlı kitabında tartışmıştır. O, bu tartışmaların kaynağını Osmanlı'nın son döneminde başlayan ve günümüze kadar da devam eden bürokrat-laik kesim ile doğucu-İslamcı kesim arasında çatışmadan almaktadır. Batılılaşma sürecinde Doğucu-İslamcı kesimi Batıcı-laik kesimden daha tutarlı bulan Küçükömer, Doğucu-İslamcı gurubu daha saygıdeğer görmektedir;

Batıcı-laiklerin, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde iktidarda iken yaptıklarına, getirmeye çalıştıkları kurumlara bakarsak şunları görüyoruz: Batıcılar, Batılılaşım derken Batı'nın özellikle askeri, siyasi, eğitim ve bazı kültür kurumlarını aktarma yoluna gitmişler, bu arada laikliği bir kurtuluş ilkesi olarak görmüşlerdir. Batının çok uzun süren tarihi bir gelişim ile ancak vardığı kapitalist düzen gibi bir düzenin yaratılmasının iç ve dış olanağının kalmadığı bir ülkede, Jön Türklerin istedikleri gibi burjuvalar yaratılmayacaktır.²⁶

Bununla beraber İslamcıların İslam'la yaşadığı çelişki; "İslam Batı'ya karşı olduğu halde, sağcılar İslama dayanarak iktidar olmayı ve sonuçta batılı kalmayı, toplumu batılılaştırmayı istediler. İslamı yozlaştırarak kendi dayanaklarını yıktılar. Hâlbuki İslam sınıf ideolojisinin kökleşmesine engel olurken devlete sahip çıkmayı öğütüyordu."²⁷ İdris Küçükömer'in sağ sol ayrımının ontolojisini Mert şöyle anlatıyor:

Aslında tez çok yalın, sade ve netti. Türkiye'de sosyalist hareketin gelişerek kendine bir kütle tabanı oluşturabilmesi ve böylece Türkiye'nin geleceğinde önemli bir toplumsal ve siyasi aktör olabilmesi için CHP-asker-Kemalizm üçlüsüne kökten karşı çıkması gerekir. Ardından Küçükömer'in asıl meselesinin Doğu toplumunun liberal demokrasiye çevrilme imkânı olup olmadığını cevap bulmak gerekir(...)Türkiye'de Sağ siyaset başlığı altında koyduğumuz siyasal hareketleri sol, sol siyaset başlığı altına koyduklarımızı ise sağ siyaset olarak nitelendirmek daha doğru olur. Küçükömer'in Türkiye siyasete ilişkin, en çarpıcı değerlendirmesi budur. Bu yorumun hedef, Türkiye'de sol siyaset geleneğine köklü bir eleştiri getirmektir; Küçükömer, nihai olarak, Türkiye'de sol geleneğin aslında, kitleleri temsil etmekten uzak, statükocu bir bürokratik geleneğin devamı olduğunu vurgulamak istemektedir. Ona göre, daha sonra 'Ortanın Solu'

²⁶ Küçükömer, *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*, s. 22.

²⁷ Dilipak, s. 100.

kisvesine bürünen siyasal geleneğin taşıyıcısı, Osmanlı modernleşme süreci boyunca, 'yenilikçi bürokrasi' adı altında karşımıza çıkan kesimdir.²⁸

Türkiye'de batılılaşma hareketleri, devlet eliyle jakoben yöntemin kullanılması ve halk arasında benimsenilmemesini Küçükömer, batıcı-laik bürokratların başarısızlığı ile nitelmiştir. Tanzimat'tan günümüze kadar süren Batılılaşma sürecinde, batı ve doğu kültürü arasında kalan Türk aydınının trajedisini gören Küçükömer, ezber olan sistemi tersyüz ederek siyasi düşüncelere de özgün bir yaklaşım içindedir.

Sağ-Sol Dikotomisi ve Ortanın Solu

Resmi tarih ve Resmi ideolojiden farklı olarak düşüncelerini geliştiren ve yorumlayan Küçükömer, Siyasi düşüncelerini özgün ve yeni ifadelerle ortaya koymaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde, kamusal alandaki boşluğu iyi gören Küçükömer, Sivil toplumun olmayışının nedenini ve bürokratların iktidarda söz sahibi olmasını bu kamusal alandaki boşluğun olmasına bağlamıştır.

Boşluklar mevcut bir yapının eksikliğinin, egemenlik ya da hegemonya noksanlığının da yansıması olurlar. Küçükömer'in çizdiği çerçeveden değerlendirilince, Tanzimat ve cumhuriyet bürokratları, kamuoyunun, yurttaşların olması gereken yerde bir sessizlik, tepkisizlikle karşılaştıklarında, bu kamusal boşluğu, ya Batıcı modellere yönelik bir 'öykünme'yle, taklit uygulamalarla doldurmaya çalışırlar ya da 'temelsiz deneyler'in yardımıyla, çevreye ait unsurları anlamaktan çok onlara etkin bir şekilde biçim vermenin yollarını ararlar. Ancak bu arayış, halk üzerinde kalıcı, dönüştürücü bir egemenlik, hegemonya şeklini alamaz.²⁹

Genel tanımlama itibariyle sol ve sağ kavramları belirli ideolojik formasyonlara kendi pratiklerini ortaya koyarlar. Ancak batılı anlamda bir modernleşme sürecine tabi olmamış Türkiye'de ki kavramsallaştırma da Türkiye'ye özgü oluyor. İdeoloji üstü bir konumda yer alan Kemalizm var olan ideoloji tartışmalarını da etkileyerek sol ve sağ kavramlarının Kemalizm'e göre konumlanmalarına yol açmıştır. Bu tespiti iyi yapıp ona göre kavramsallaştırmaları ya-

²⁸ Nuray Mert, "İdris Küçükömer ve Düzenin Yabancılaşması," Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 95. Bu çalışmanın yayınlandığı ilk kaynak, *Doğu-Batı Dergisi*, Türk Düşünce Serüveni; Araftakiler, Sayı 11. İkinci Baskı 2006.

²⁹ Özgür Taburoğlu, "Türkiye'de Toplumsal ve Siyasal Boşlukların Kurucu işlevleri: Tanpınar, Küçükömer ve Mardin'in Düşünceleri," *Doğu-Batı; Türk Liberalizmin Eleştirisi*, Sayı 57,(Mayıs, Haziran, Temmuz, 2011), s. 52.

pan Küçükömer 'de sol ve sağ kavramlarını yüklediklerini işlev bakımından daha farklı tanımlamıştır.³⁰

“Küçükömer meseleye öncelikle, ‘toplumcu’ bir hassasiyetle yaklaşıyordu, diğer taraftan tarihsel değerlendirmesini büyük ölçüde tarihsel materyalizm çerçevesinde yapıyordu.”³¹

Yeni ve aykırı bir yorum getiren kişi, tezini çok zaman belirli bir şiddetle ortaya atma gereği duyar. İdris Küçükömer'in *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması* adlı kitabında da belki bu özellik vardır. Resmi tarihinin ‘ilerici/gerici’, ‘sol/sağ’ sınıflandırmalarını tamamen tersine çevirirken yadırganacağını herhalde biliyordu. Ama bir doğruyu görmüş bir insanın cesur inancıyla bu tersyüz etme işlemini alabildiğine vurguladı.³²

Küçükömer'e göre, İttihat ve Terakki fırkası tarihi Batıcı bürokratik geleneği temsil edecekti, Hürriyet ve İtilaf ise daha çok yine tarihi yeniçeri-ulema-esnaf birliğinden doğup gelen muhalefet cephesine dayanacaktı; temsil etmeyecekti. Bu muhalefet cephesi daima ülke halkının ekseriyetine dayanmıştır. Seçim fırsatı çıktığında halk cephesinden büyük ölçüde bu destek sağlanmıştır.³³

Bu ters yüz edilmişlik Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde siyasal düzlemi aşağıda ki meşhur tabloda gösterilmiştir;

Sol Yan	Sağ Yan
<i>Yeniçeri-esnaf-ulema birliğinden gelen Doğucu-İslamcı halk cephesine dayanan:</i>	<i>Batıcı-laik bürokratik geleneği temsil eden:</i>
Jön Türklerin Prens Sabahattin Kanadı	Jön Türklerin Terakki ve İttihat Kanadı:
Hürriyet ve İtilaf	İttihat ve Terakki
İkinci Grup	(Önce cemiyet, sonra fırka)
(Birinci Büyük millet Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde)	Birinci Grup
Terakkiperver Fırka	(Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde)
Serbest Fırka	CHF (Partisi)
Demokrat Parti	CHP-MBK
Adalet Partisi	(Milli Birlik Komitesi)
	CHP (Ortanın Solu)

Tablo 1³⁴

³⁰ Barış Tunç, “İdris Küçükömer ve Türkiye; Sağ aslında Sol Mudur?” *Panopticon*, Sayı:2, Afyonkarahisar Mart 2012, s. 27-28.

³¹ Mert, s. 96

³² Murat Belge, “Özgün Düşünce Yine Kaybetti,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 23.

³³ Küçükömer, *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*, s. 85

³⁴ A.g.e, s.88.

Yukarıdaki tabloda gerek sol yandaki, gerek sağ yandaki blokta birbirini kronolojik sıra ile izleyen kuruluşları görüyoruz. Her blokta aşağıya doğru (günümüze) kadar taşınan tarihi bir misyon vardır. Burada Küçükömer'in Türkiye'deki sağ sol tanımlamasını kısaca Çaha şöyle belirtmektedir: "Türkiye'de sol, tarihle bulunduğu ölçüde sağa; sağ ise geleceğe vurgu yaptığı ölçüde sola kaymaktadır."³⁵ Gerçekten bu açıdan baktığımızda Küçükömer'in sağ-sol tezi bunu yansıtmaktadır. Ama bu yanılısamaya CHP'nin sol söylemine yüklediği anlam paralelinde varmıştır. CHP'nin bu sol söylemine önemli derecede yaklaşılmaması gerektiği kanaatindeyim.

Küçükömer, "yerleşik kalıpları ters yüz ederek kapsamlı bir iç muhasebe başlatmak ve bu suretle sivil anlayışa zemin hazırlamak istemiştir."³⁶ Aynı zamanda daha önce de belirtildiği gibi, ülkeyi kurtarmaya çalışan batılı bürokratların batının üretim araçlarına ayak uydurmadıkları için geleneksel İslamcı kesimin tepkisini çekmiştir. Daha sonra bu tabloyu oluştururken DP'yi neden sola koyduğunu şöyle açıklıyor;

Emperyalist koşullar içinde kalkınma, kendi tanıklığını kaçılmaz olarak getirdi. Türkiye'de getirdi de. Toplumda üretim güçleri artık gelişemiyordu. Muhalefet, özellikle CHP, başlangıçtan beri inemediği temel meselelere inebilecek değildi. Türkiye'de sol yaşatılmamıştı. CHP bazılarına göre soldu. Oysa üretim güçlerinin geliştirilmesi açısından bakarsak ve daha büyük kitlelere mutlak olarak bir şeyler verebilmeyi dikkate alırsak DP daha soldu denilebilir belki.³⁷

DP ile Tek Parti dönemindeki CHP'yi kıyaslarsak DP daha reformist olarak görülebilir ki kesinlikle öyledir. Ama düşünce özgürlüğü, işçi haklarına karşı kısıtlamalar vb. uygulamalar ile DP, CHP'den pekte farklı bir tutum içinde olmamıştır. Özellikle sola karşı tutumları her iki parti için ortak bir başka yöndür. Bununla beraber DP ile CHP arasındaki mücadele iktidar mücadelesidir. Sağ sol mücadelesinden uzaktır. Nitekim DP kadrosunun CHP zihniyetinden geldiği unutulmamalıdır. Kısacası Küçükömer, yukarıdaki tabloyu tarihsel-toplumsal-siyasal çözümlenmelere dayanarak takdim etme çabası göstermektedir. Batıcı-bürokratik geleneğin, üretim araçlarının gelişmesini engellediğini, halka dayalı bir tabanı olmadığını, halk için bir şeyler

³⁵ Ömer Çaha, *Dört Akım Dört Siyaset*, Beşinci Baskı, Orion Kitabevi, Ankara 2012 s. 15.

³⁶ Davutoğlu, s. 130.

³⁷ A.g.e. s. 123.

yapmadığını, devletin bekası için yenilikler yaptığını vs. söylemlerinde bulunarak son şekline vermiştir.

Küçükömer, CHP'nin, biz başlangıçtan beri 'Ortanın solunda'idik, 'sosyalist değiliz ve olmayacağız' ve bizim asıl rakibimiz TİP'tir söylemlerine karşılık;

CHP lideri, Cumhuriyet'in başında olduğundan beri üretim ilişkilerinde, yani mülkiyetin dağılımında ve elde edilen ürünün bölüşülmesinde esaslı bir değişikliğin araçlarını düşünmemektedir. Kendi değimiyle CHP ilk günden beri ortanın sorundadır(...)Türkiye'yi dışa karşı bağımsız kılacak bir temel değişikliğin tutarlı araçları CHP'den şimdi beklenmez. Müsaade ediniz de partinin sayın lideri, kendisi için, geçmişi ile tutarlı kalsın. Yani değişmediğini göster-sin, geçmişte ne idi ise, o kalarak noktayı koysun. İşte bu son CHP kurultayı, bu değişmenin mühürlenip tarihe kaldıracağı kurultay olacaktı. CHP sosyalist olamayacaktı.³⁸

CHP'nin sosyalist ya da sol parti olmadığını günümüze kadar da olmayacağını kendisi de farkındadır. Hatta daha ileri giderek CHP Türkiye sorunlarının ana kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Bu farkındalığa rağmen yukarıda ki tablo yerine daha realist bir tablo ortaya konulabilirdi. Daha sonra bu ayrımın sonucuna son sözleriyle şöyle belirtmektedir;

CHP 10 yıl kapitalistlerin çıkmasını bekledi, sonra verimsiz, tutarsız bir devletçilik yaptı. DP üç-dört yıl kapitalistlerin çıkmasını bekledi, sonra yine verimsiz, tutarsız bir devletçilik yaptı; şimdi AP yine benzer ortamda kapitalistlerin çıkmasını bekleyecek ve çok kısa bir süre sonra devletçiliğe yönelecektir. Ve bu dengesizlikler, tedirgin olan daha geniş kitleleri kapitalist-devletçi oyununu sona erdirme bilincine itecektir.(...)Bu kitleler büyüdükçe rejim problemi esas hatlarıyla ortaya çıkacaktır. Söylediğim bilinç özel kesimin öneminin azaldığı sosyalist bir düzen yönünde gözükmektedir. Bu gelişmeyi ekonomik yapıya ve bu yapının kapitalist âlem içindeki yerine bağlamlayıp, onları değiştirmeyip şahısların yürüttüğü bir oluşum sananlar hata etmekle kalmayacak, benim iddia ettiğim sonucu (sosyalizme yönelmeyi) çabuklaştıracaklardır.³⁹

Tabi 68 hareketi bunun örneği oldu ama nihai açıdan onun ön gördüğü gibi sosyalizme yönelen bir toplumsal norm tezahür etmemiştir. Bunun başat nedeni ise Türkiye'de sol anlayışın devletçi-Kemalist anlayıştan sıyrılama-

³⁸ A.g.e. s. 130.

³⁹ A.g.e. s. 172.

masıydı. Hatta aşırılaşmış sağa kaydığı konusunda genel bir kabul de vardır. Çünkü Bobbio'nun belirttiği gibi, "Solun aşırılığı solu daha çok sağa kaydırır."⁴⁰ Dünyada Stalin vakası da buna örnektir.

Küçükömer'in bir başka önemli görüşü, sol-liberalizm çerçevesinde sosyalist bir görüş tezahür etmesiydi. Bu durumu partiler içinde değerlendiren Küçükömer;

a) sağcı partiler: muhafazacılar, ırkçılar b) Solcu partiler sosyalistlerdir. Gerçek liberallerin batı'da, özellikle İngiltere'de solcu olarak kabulü gayet tabiidir ve sebep onların reformcu, radikal olmalarıdır(...)Gerçek liberaller, başlangıçta yaşanan tarihi safhanın zorunluluğundan ve felsefesinden dolayı radikallerdir(...)Bugün batı'da gerçek liberaller yeni şartlar altında gelişen işçi sınıfı ve sosyalizmin etkisini kabul ile radikal reformları getirmiş ve tabiike çoktan geçmiş bulunuyorlar.⁴¹

Türkiye'de ise bunun tersinin olduğunu vurgulayan Küçükömer, "Kapitalizmin ilkel safhasında olan Türkiye'de dinci-muhafazacı-gelenekçi oluş ile liberallik paradoksal"⁴² olduğunu belirtmiştir. Küçükömer'in bu özgün düşüncesi ile ilgili Bora düşüncelerini şöyle belirtmektedir;

Liberal gündem ile 'sol/sosyalist' gündem, bazen gerçekten çarpışır. Eşitlik sorunsalında, Kamu mefhumu etrafında, sosyal devlet fikri etrafında olabileceği gibi. 'Liberal' gündem ile 'sol/sosyalist' gündem bazen de irtibatlı veya irtibatlanmaya müsaittirler. Hak, özgürlük ve kimliklerin tanınma talepleri ile sınıfsal çelişkiler ve yoksulluk meselesi arasında belirgin ilik yerleri vardır.⁴³

TİP, Yukarıdaki Tablonun Sol'unda Neden Kısmen Yer Alabilir?

TİP İlk dönem için M. Ali Aybar (3 Şubat 1961) ve İkinci dönem için Behice Boran (30 Nisan 1975) önderliğinde kurulmuştur. Yukarıdaki tablo 1'de sol cemahta yer almayı hak eden (kısmen de olsa) bir parti varsa, o da TİP'tir. Ama devletçi gelenekle arasına mesafe koymaması, daha da ileri giderek devlet erkânıyla işbirliği içinde olması, TİP'in tabloda tam anla-

⁴⁰ Norberto Bobbio, *Sağ ve Sol; Bir Politik Ayrımın Anlamı*, (Çev. Zuhâl Yılmaz), Dost Kitabevi, Ankara 1999, s. 100.

⁴¹ İdris Küçükömer, *Cuntacıktan Sivil Topluma*, 2. Baskı, Bütün Eserleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 35-37

⁴² *A.g.e.* s. 39.

⁴³ Tanıl Bora, *Sol, Sinizm, Pragmatizm*, 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul 2011, s. 75.

mıyla sola konulmamasına sebep olmaktadır. Küçükömer'in de belirttiği gibi Türkiye'de sol-sosyalist hareket, Kemalist bürokrasiyle ayrışmalı ve hesaplaşmalıdır. Türkiye solunun günümüzde yeniden oluşumu da bu hesaplaşmalardan geçmektedir. "Türkiye solunun böyle bir yeniden oluşum sürecinin etkin bir bileşeni olabilmesi, öncelikle Kemalizm ve Stalinizmle tam bir hesaplaşmayı başararak mümkündür."⁴⁴ Bunların yanında Türkiye sol'unun Marxizm'den (büsbütün olmasa da) habersiz oluşu TİP'in başat eksikliklerindedir.

TİP'in tamamıyla bir sol hareket olmadığını az önce belirtilmiştir. Çavdar, TİP'in iç tüzüğü'nün ikinci maddesine dayanarak bunu şu gerçekliğe dayandırıyor;

Programda yazılı esasları gerçekleştirmek ve ezcümle Türk vatandaşlarını tam bir refaha kavuşturacak, sosyal güvenliğini sağlayacak, dünya çapında tarihi vazifesini tam bir serbesti içinde ifaya imkan verecek, halkın kendi iradesiyle kendi kendini hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın idame eylemesini temin edecek ve bilhassa hiçbir şahıs, sınıf, zümre, hizip veya teşekkülün kanun üstüne çıkabilmesine izin vermeyecek her türlü mevzuatı tesis ve tatbik etmek için kanunun verdiği haklar ve tüzüğü'nün hükümleri dairesinde çalışmaktır.⁴⁵

Görüldüğü gibi sağın söylemleri içinde yer alan, kanun dışına çıkmama ve hiyerarşik anlamda devleti ya da yasayı toplumun veyahut kişinin hak ve özgürlüklerin üzerine koyan bir söylemdir.

Küçükömer, TİP eleştirililerinde üstyapı kurumlarının yeteri kadar önemsenmediğini vurgulamıştır. CHP ve DP'nin yaptığı bu üstyapı kurumlarının pek kaile alınmama politikası TİP tarafından da sürdürüldüğünü vurgulamıştır. Ona göre, "üstyapı çelişkilerinin parti içindeki rakip iki grup tarafından da anlaşılmadığı kanısındayım. Sayın Sadun Aren üstyapı çelişkilerinin önemini hafife almış; Sayın Aybar ise bunun fantezisini yapmıştır."⁴⁶ TİP içinde çatışan iki grubun açıkladıkları programın eyleme ya da tartışılmaya açık olmadığını vurgulayan Küçükömer, bu programların bürokratik yönetimle eşdeğer olduğunu belirtmiştir.

⁴⁴ Fikret Başkaya, "Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gelişmeler," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Sol*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 76.

⁴⁵ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi II; 1950-1995*, İmge Kitabevi, Ankara 1996s. 137.

⁴⁶ Küçükömer, *Cuntacılıktan Sivül Topluma*, s. 176.

TİP'in neden sol cenaha bütünüyle giremeyeceğinin nedenleri yukarıda birkaç örnek ile verilmeye çalışılmıştır. Küçükömer, yaptığı sağ sol ayrımında TİP'e neden yer vermediği sorusu akla gelmektedir. Çünkü bu ayrımı yaptığında (1969) TİP'in kuruluşu üzerinden 8 yıl geçmişti. Tahminimce Küçükömer, iktidar mücadelesi veren CHP ve DP'nin toplumsal reformları paralelinde CHP'nin ortanın solu söylemine getirmek istediği eleştiriden dolayı TİP'i göz ardı etmiştir. Bununla paralel TİP kadrolarının zihniyet ve eylemsel açıdan CHP'ninkinden pek farklı olmadığı düşüncesi de Küçükömer'i bu ayrıma TİP'i yerleştirmemeye götürmüş olabilir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye siyasi tarihine şöyle bir baktığımızda aykırı ve özgünlüğüyle düşüncelerini ortaya atmış beş isim sayılırsa, İdris Küçükömer'i bu ilk beşin içerisinde sayabiliriz. O, Türkiye siyasi tarihini, toplumsal gerçekler ve savunduğu değerlerle ortaya koymaya çalışmıştır. Değişen dünya düzeni ve modernizmin izlerini yeni kurulan bir devlette olması gerekenleri, açıklama gayreti içinde olmuştur. Epistemolojisini, gerek toplumda olmasını savunduğu sivil toplum, gerekse ATÜT düşüncesi üzerine geliştirmiş ve modern dönemin gerekliliklerini tartışmıştır.

Onun sağ sol kuramı DP'nin topluma getirdiği reformların, CHP dönemi Türkiye'sinden daha iyi olması üzerine kuruludur. Çalışmanın temel sorusu; bu kıyaslamadan yola çıkan Küçükömer, sağ sol ayrımını yaptığında iki partinin de geleneğinin pek farklı olmadığını farkında mıydı? Küçükömer, muhtemelen bu durumun farkındaydı. Ancak bu soruya başka yerden bir sonuç üretilebilir: Yeni kurulan devletin, değişen ve dinamik olan dünya siyaseti, toplumsal ve ekonomik konjonktüre, Cumhuriyet'in kurulmasıyla ayak uydurulmaya çalışıldığı aşikârdır. Cumhuriyet döneminin modernleşme çabalarında pozitivizme olan inancın izlerini görmekteyiz. Daha sonra iki dünya savaşının yarattığı yıkım ile soğuk savaşın olumsuz koşulları altında dünyada pozitivizme olan inancın azalması ve yükselen muhafazakâr düşüncenin Türkiye'deki yansımalarını özellikle yukarıda da belirtildiği gibi 1946 yılı itibarıyla CHP'nin farkında olmasıyla başladığı ve DP'nin uygulamalarında izleri görülmektedir. Bu farkındalığa, Ezanın tekrardan Arapça okunması için meclisteki oylamada her iki partinin ortak kararıyla alınmasını örnek olarak verilebilir.

Türkiye siyasi tarihinde kendini sağ ve sol olarak niteleyen iktidarlar devlete kutsal bir misyon yüklediklerinden aradaki farkı görmek oldukça zordur. Hatta

sol, kendi evrensel değerlerin önemine varmadığı gibi bu evrensel değerlerden uzak bir uygulama içinde yerel düzlemde varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda sol, giderek sağ düşüncesiyle paralel bir görüntü çizmiştir. Sağ ise, evrensel değerleri ayak uydurmaya özen göstermiştir. Siyasi anlamda muhafazakârlığın, ekonomik anlamda neoliberal politikalar uygulaması buna örnektir.

Çalışmaya Türkiye’de sağ sol anlayışlarının neredeyse aynı -özellikle Küçükömer’in DP ve CHP arasındaki yaptığı siyasi ayrımın aksine, aynı siyasi zihniyetin ürünü- olduğunu gösteren *Twix* adlı çikolata reklamında geçen tanıtımı örnek vererek son verilecektir. Aynen aktaracak olursak: “Yıllar önce Twix’in mucitleri kavga ederek ayrılırlar. Ayrı fabrikalarda kendi Twix’lerini üretirler. Sol Twix’de bisküvi üzerine akışkan karamel dökülürken, işin garibi sağ Twix de aynı şekilde üretilir. Sol Twix’in üzeri yumuşacık çikolatayla kaplanırken, sağ Twix’de de birebir aynısı yapılır. İki Twix de aynı lezzette olmalarına rağmen, mucitler kendi ürettiği Twix’lerin daha lezzetli olduğunu düşünürler. İkisini de dene, tarafını seç.” Türkiye siyasi tarihinde sağ-sol, bu çikolatanın üretim şeklini andıran genel olarak aynı malzemelerin determinist sonucudur.

KAYNAKÇA

- Akat, Asaf Savaş, “İdris Küçükömer’in Mirası,” Ed. Ahmet Güner Sayar. 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 25-44.
- Alkin, Erdoğan, “Hayek, Popper, Küçükömer,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 71-73.
- Arıcioğlu, M. Atilla, *Weber ve Düşünce Dünyası*, (Çev. H. Bahadır Akın), Adres Yayınları, Ankara 2008.
- Başkaya, Fikret, “Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gelişmeler,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; Sol*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 73-77.
- Belge, Murat, “Özgün Düşünce Yine Kaybetti,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 21-24.
- Bobbio, Norberto, *Sağ ve Sol; Bir Politik Ayrımın Anlamı*, (Çev. Zuhul Yılmaz), Dost Kitabevi, Ankara 1999.
- Bora, Tanıl, *Sol, Sinizm, Pragmatizm*, 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul 2011.
- Çaha, Ömer, *Dört Akım Dört Siyaset*, Beşinci Baskı, Orion Kitabevi, Ankara 2012.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi II; 1950-1995*, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- Davutoğlu, Ahmet “Tekerrür Eden Tarihsizlikten, Kendini Fethet: İdris Küçükömer ve Sivil Toplum Anlayışı,” Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı; İdris Küçükömer*, Ankara 2011, s. 111-140.
- Dilipak, Abdurrahman “Bir Hoş Sohbetten,” (Der. İsmail Görkem), İdris Küçükömer Anısında: Anılar ve Düşünceler, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1994.

- Divitçioğlu, Sencer, "İdris Küçükömer," Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 45-60.
- Güneş, Turan, *Araba Devrilmeden Önce*, (Der. Hürşit Güneş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.
- İlhan, Atilla, *Hangi Sol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- Kahraman, H. Bülent, *AKP ve Türk Sağı*, (Söyleşiyi Yapan, Recep Yener), İkinci Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2009.
- Kavut, Müslüm, "İdris Küçükömer ya da Özgün ve Çetrefil Bir Düşünce Üzerine," Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 195-206.
- Kayalı, Kurtuluş, "Solda İdris Küçükömer Tartışmaları," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Sol*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 1102-1107.
- Küçükömer, İdris, *Cuntacılıktan Sivil Topluma*, 2. Baskı, Bütün Eserleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Küçükömer, İdris, *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*, 4. Baskı, Bütün Eseleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Küçükömer, İdris, İdris Küçükömer'le Türkiye Üstüne Tartışmalar, (Der. Ali Gevgilili), Bütün Eserleri, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1994.
- Küçükömer, İdris, *Halk Demokrasi İstiyor mu?*, 2. Baskı, Bütün Eserleri, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Küçükömer, Meral, "Meral Küçükömer Gözüyle İdris Küçükömer" Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 13-16
- Mert, Nuray, "İdris Küçükömer ve Düzenin Yabancılaşması," Ed. Ahmet Güner Sayar, 2. Baskı, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*; İdris Küçükömer, Ankara 2011, s. 93-107.
- Taburoğlu, Özgür, "Türkiye'de Toplumsal ve Siyasal Boşlukların Kurucu işlevleri: Tanpınar, Küçükömer ve Mardin'in Düşünceleri," *Doğu-Batı, Türk Liberalizmin Eleştirisi*, Sayı 57, (Mayıs, Haziran, Temmuz, 2011): 37-61.
- Tunç, Barış, "İdris Küçükömer ve Türkiye; Sağ aslında Sol Mudur?" *Panopticon*, Sayı:2, Afyonkarahisar Mart 2012, s. 26-31.